

Univerzita Karlova v Praze

Pedagogická fakulta

TEZE DISERTAČNÍ PRÁCE

Autor: PhDr. Lenka Havelková

Školitel: PhDr. Hana Žofková, CSc.

Studijní program: Pedagogika

Studijní obor: Pedagogika – Didaktika ruského jazyka a literatury

Katedra: Katedra rusistiky a lingvodidaktiky

Název v českém jazyce:

Kulturologické aspekty ve výuce ruštině a němčině (na materiálu českých, ruských a německých pranostik)

Název v anglickém jazyce:

Culturological aspects in lessons of Russian and German (based on the material regarding Czech, Russian and German lores)

2011

ÚVOD

Význam a role kulturologických aspektů ve výuce cizích jazyků představuje téma, které je v současné lingvodidaktice velmi aktuální. Pod vlivem globalizace je každý člověk vystavován vlivu jiných, často velmi odlišných, kulturních společností, se kterými se denně setkává a je nucen se s jejich působením vypořádat. K tomu je nezbytně nutné pochopení zákonitostí multikulturní společnosti, ve které vedle sebe či spolu žije několik národnostních či kulturních skupin. Celý vzdělávací systém je tomuto trendu uzpůsoben, a proto jsou na všech stupních vzdělávání silně akcentována témata interkulturních vztahů.

Výuka cizích jazyků je realizována na všech úrovních i typech škol, proto nabízí široký prostor nejen pro prezentaci kultury cílového jazyka, ale i pro srovnávání s kulturou vlastní, tedy pro vytváření interkulturního povědomí žáků a studentů, které se stalo jednou z klíčových kompetencí evropského jazykového vzdělávání. Tato oblast možností seznamování se s kulturou ve vzdělávacím procesu dosud ale není ani v teoretické rovině dostatečně probádána, proto i následná její praktická aplikace nemůže být realizována v plném rozsahu.

Předkládaná disertační práce je zaměřena na lidové pranostiky jako jeden z útvarů lidové tvořivosti a jejich začlenění do výuky cizích jazyků v rámci požadavků Společného evropského referenčního rámce pro jazyky i Rámcových vzdělávacích programů na formování sociokulturní a interkulturní kompetence žáků. Tato práce přispívá jak k teoretickému bádání dané problematiky, tak i k jejímu praktickému uplatnění v reálné výuce cizích jazyků.

SOUČASNÝ STAV PROBLEMATIKY A JEJÍ ŘEŠENÍ

Výuka cizích jazyků prochází v posledních letech velkými změnami, které jsou podmíněny nejen legislativní reformou v podobě zavedení rámcových a školních vzdělávacích programů do škol, ale i celkovou koncepcí výuky cizích jazyků, která byla shrnuta ve Společném evropském referenčním rámci pro jazyky (Olomouc, 2002). Cílem výuky je utváření komunikativní kompetence, přičemž důraz je kladen rovněž na kompetenci kulturologickou, která tvoří její nedílnou součást. Žáci se musí naučit orientovat se a samozřejmě také žít v globalizovaném světě, ve kterém se stává nezbytným pochopení jiné i vlastní kultury, poznání jejich shodných i odlišných rysů. Velké možnosti pro poznávání kultury jiných národů přináší studium cizích jazyků.

Kulturologickým aspektům cizojazyčné výuky je v poslední době věnována poměrně velká pozornost. Svědčí o tom řada odborných článků v našich i zahraničních lingvodidaktických časopisech (*Cizí jazyky*, *Русский язык в центре Европы*, *Иностранные языки в школе*, *Русский язык в школе*, *Русский язык за рубежом*, *Zeitschrift für Interkulturellen Fremdsprachenunterricht*, *Deutsch als Fremdsprache*, *Fremdsprache Deutsch*, *Language and Literature*, *The Modern Language Journal*, *Language Teaching Research*, *Review of Educational Research*...) a také některé sborníky prací k této tematice, např. *Kulturologické aspekty vyučování ruského jazyka a literatury*. (Nitra, 1996), *Multidisciplinární aspekty utváření komunikativní kompetence při výuce cizích jazyků. Sborník příspěvků ze seminářů členů kateder cizích jazyků konaného dne 30. 11. 2000 na UK v Praze – PedF.* (Praha, 2002), Ries. L. Kollárová, E. (eds.) *Svět cizích jazyků dnes*. (Bratislava, 2004) a další. Nelze také opomenout klíčový dokument celoevropského jazykového vzdělávání, který je zaměřen na základní cíle, principy, požadavky a výstupy výuky cizích jazyků, a sice *Společný evropský referenční rámec pro jazyky*. (Olomouc, 2002). V České republice proběhla také již řada seminářů a konferencí ke kulturologickým aspektům ve výuce, jmenujme např. mezinárodní konferenci *Dialog kultur*, konanou každé dva roky v Hradci Králové, nebo mezinárodní konferenci *Interkulturní dimenze v cizích jazycích* pořádanou Filozofickou fakultou Univerzity Pardubice rovněž ob rok a jiné. Přesto lze však tvrdit, že v zahraničí je této problematice věnováno daleko více pozornosti než v ČR. V Německu se těší interkulturní témata velkému zájmu, existuje dokonce i několik specializovaných institutů, specializujících se na interkulturní vztahy: při Univerzitě v Göttingen funguje již od roku 1977 *Institut für Allgemeine und Interkulturelle Didaktik e. V.*; v Jeně vznikl v roce 1991 *Institut für Interkulturelle Kommunikation e. V. (Bayern, Berlin, Thüringen)*, který postupně rozšířil svou působnost i do dalších měst, nebo *Institut für Interkulturelle Kompetenz und Didaktik e. V.* v Kasselu.

Příspěvky se na danou problematiku dívají z mnoha hledisek, obecně však lze říci, že se většinou jedná spíše o teoretické studie. Učitelům cizích jazyků by jistě pomohly také konkrétní návrhy, jakým způsobem je možné utvářet při výuce sociokulturní i interkulturní kompetence žáků a studentů. Navíc RVP zavádějí jako průřezové téma Multikulturní výchovu, jehož hlavním cílem je poznávání kultur cizích i kultury vlastní. Je nutné zabývat se kulturologií ve všech vzdělávacích oborech. Jazyková výuka může tomuto průřezovému tématu přispět nejen tradiční výukou reálií, ale také poznáváním kultury skrze jazyk, skrze jeho celkovou strukturu i jednotlivé lexikální jednotky. Útvary lidové tvořivosti jazyka a tedy

i lidové pranostiky, které představují hlavní obsah disertační práce, do značné míry kulturu bezesporu odrážejí. Lze je využít také v rámci mezipředmětových vztahů se zeměpisem, biologií, dějepisem, českým jazykem, dalším cizím jazykem a podobně.

Odborná jak lingvodidaktická, tak i obecně didaktická literatura nabízí mnoho teoretických východisek pro implementaci kulturologického materiálu do výuky, avšak konkrétní analýzy nebo dokonce prakticky využitelný didaktický materiál k dispozici dosud nejsou, jakož ani kvalitativně-kvantitativní analýza a komparace českých, ruských a německých lidových pranostik, kterou přináší disertační práce.

VĚDECKÝ PROBLÉM A CÍLE DISERTAČNÍ PRÁCE

Disertační práce řeší několik aktuálních lingvodidaktických otázek, spojených s uplatněním kulturologického materiálu a zejména lidových pranostik ve výuce cizích jazyků. Hlavní problém lze formulovat takto: Lze využít kulturologický potenciál lidových pranostik ve výuce cizích jazyků v rámci formování komunikativní kompetence žáků, popřípadě jakým způsobem?

K řešení hlavního vědeckého problému je třeba zabývat se i dalšími dílčími otázkami: Mají české, ruské a německé lidové pranostiky shodné formální či obsahové rysy? O čem shodné a rozdílné znaky lidových pranostik vypovídají? Lze těchto charakteristik využít pro formování sociokulturní nebo dokonce interkulturní kompetence u žáků? Nabízejí současné pedagogické dokumenty kulturologický materiál, popřípadě v jaké podobě?

Disertační práce si klade následující **cíle**:

- na základě kvalitativně-kvantitativní analýzy roztrždit a zhodnotit české, ruské a německé pranostiky podle formálních i obsahových kritérií;
- srovnat české, ruské a německé pranostiky po stránce formální a sémantické;
- popsat kulturní podmíněnost významů českých, ruských a německých pranostik;
- zhodnotit aktuální stav uplatňování kulturologického materiálu v pedagogických dokumentech, zejména v učebnicích cizích jazyků;
- zhodnotit možnosti využití kulturního a jazykového potenciálu lidových pranostik ve výuce cizím jazykům a následně vytvořit konkrétní cvičení, pracovní listy či doplňkové materiály pro výuku;

- přispět k teoretickému bádání v této lingvodidaktické oblasti.

METODOLOGIE ZPRACOVÁNÍ DISERTAČNÍ PRÁCE

Vypracování disertační práce má několik fází. Metodologie zpracování je následující:

- Zpracování vědeckého problému vychází ze *studia odborné literatury a odborných článků*, které se tematicky dotýkají společenského života v oblasti kulturologie a multikulturní výchovy, dále pak lingvistické stránky jazyka, především lexikologie. Velký důraz je kladen na studium obecných poznatků o pranostikách a jejich kulturní podmíněnosti a také na studium nejrůznějších pedagogických, didaktických a zejména metodických publikací a odborných článků, které se k vědeckému problému vztahují.
- Po shromáždění studijního materiálu, tedy lidových pranostik, z nejrůznějších pramenů, následuje jejich *kvalitativně-kvantitativní analýza* podle různých formálních i obsahových hledisek, přičemž je zohledněn lingvodidaktický záměr analýzy.
- V další fázi zpracování vědeckého problému jsou zhodnoceny shodné a rozdílné formální i obsahové aspekty pranostik na základě *metody komparace*.
- Následující krok představuje identifikace kulturní podmíněnosti jevů, slov či významů, které se v pranostikách vyskytují. Pozornost se zaměřuje na vyčlenění společných i odlišných kulturně podmíněných znaků českých, ruských a německých pranostik opět *metodou komparace*.
- Konkrétním návrhům využití pranostik ve výuce předchází *kvalitativně-quantitativní analýza pedagogických dokumentů* a zejména učebnic, která je zaměřena na zjišťování, zda vůbec nebo v jakém rozsahu se v pedagogických dokumentech a učebnicích objevují kapitoly o kulturologii obecně, jakož i konkrétně o pranostikách a případně, co je jejich obsahem.
- Poslední fáze je věnována *tvorbě konkrétních návrhů* možností zapojení lidových pranostik do výuky cizích jazyků. Vždy jsou zohledňovány tři základní aspekty: a) jazykový (možnosti využití lidových pranostik pro rozvoj komunikativní kompetence žáků), b) výchovný (posouzení kulturologické nosnosti pranostik daného národa, která slouží k realizaci kulturologické kompetence ve výuce cizím jazykům), c) osobnost žáka (věk, jazykové dovednosti, zájmy žáka).

VÝCHOZÍ HYPOTÉZY

V souvislosti se změnou společnosti, především z globalizačního hlediska, je studium cizích jazyků nezbytnou součástí vzdělávání každého člověka. Výuka cizího jazyka má splnit nejen cíl komunikativní, ale má zároveň za úkol zprostředkovat kulturu a její hodnoty.

Základní hypotéza vychází z předpokladu, že čeština a ruština jsou jazyky slovanské, tedy do značné míry příbuzné, stejně tak jako jejich kulturní tradice a zvyklosti. Proto lze předpokládat, že mnohé pranostiky se budou významově naprosto shodovat, mnohé budou do značné míry podobné, ale najde se jistě i řada takových, které se objeví pouze u jednoho kulturního společenství. Tyto rozdíly budou nejspíše souviset s geografickou polohou a klimatem obou států. Mnoho shod se objeví pravděpodobně v pranostikách, které se týkají pěstování plodin a chovu zvířat, protože pro oba národy bylo zemědělství nezbytnou součástí života, především tedy jako zdroj obživy. Lze zároveň předpokládat, že se v pranostikách objeví i mnoho podobných jazykových prostředků.

Dále lze předpokládat, že i německé pranostiky budou českým velmi blízké, zejména v závislosti na stejné geografické poloze a sousedství obou států. Navíc česká a německá kultura byly v průběhu staletí často ve velmi úzkém kontaktu a vztahu, v některých obdobích dokonce i v jednom společném státu, proto vzájemné působení bude zřejmě velmi zřetelné, bude možné vysledovat i časté přejímání a přenos pranostik z jednoho jazyka do druhého. Odlišnosti se mohou objevit v závislosti na rozdílech charakteru kultury slovanského a germánského národa.

Dílčí analýza pedagogických dokumentů, zejména učebnic cizích jazyků, by měla prokázat, že odpovídají současným požadavkům jazykového vzdělávání i z hlediska interkulturních vztahů. Uplatňování lidových pranostik jako kulturologického materiálu lze ale v učebnicích předpokládat pouze zřídka.

Lidové pranostiky jako součást jazyka i kultury bude možné ve výuce využít jak pro rozvoj jazykové, tak i interkulturní kompetence, a zároveň mohou posloužit i ke zvyšování motivace ke studiu jazyka i cílové kultury v obecnější rovině.

VÝSLEDKY A ZÁVĚRY DISERTAČNÍ PRÁCE

Předkládaná disertační práce je věnována kulturologickým aspektům cizojazyčné výuky se zaměřením na lidové pranostiky jako na jeden z kulturních projevů ústní lidové tvořivosti a jejich možné využití ve výuce cizího jazyka v rámci formování sociokulturní či interkulturní kompetence.

V teoretické části disertační práce je nastíněn obecný kontext kulturologických aspektů cizojazyčné výuky, který vychází z klíčového vztahu jazyka a kultury, jež tvoří nedělitelnou jednotu, již je třeba zohledňovat i při výuce cizímu jazyku. Bez znalostí a chápání kulturního pozadí jazykových promluv nemůžeme hovořit o úplném ovládnání cizího jazyka. Teoretická část objasňuje základní pojmy spjaté s touto problematikou a uvádí vztahy k dalším příbuzným vědeckým disciplínám, které jsou významné pro kulturologický obsah cizojazyčné výuky, zejména je zdůrazněna poměrně nová disciplína – lingvokulturologie, jejímž hlavním úkolem je zkoumat vztahy mezi jazykem a kulturou. Teoretická část disertační práce se tedy zabývá obecnými souvislostmi výuky reálií, tedy zprostředkováváním kulturního kontextu v rámci cizojazyčné výuky.

Teoretická část práce rovněž zkoumá místo a roli kulturologických hledisek v českém i celoevropském vzdělávání, jež vycházejí především ze Společného evropského referenčního rámce pro jazyky, který definuje právě komunikativní kompetenci jako komplex lingvistických, pragmatických a sociolingvistických dovedností. Rámec rovněž zdůrazňuje nutnost využívání výrazů lidové tvořivosti, tedy i pranostik, v cizojazyčné výuce jako neoddelitelné součásti kulturně-jazykového povědomí příslušného národa. Z pohledu českého vzdělávacího systému byly analyzovány zejména Rámcové vzdělávací programy, které v současné době představují klíčové dokumenty školního vzdělávání v ČR. I v těchto dokumentech je často akcentován význam kulturního bohatství a kulturní diverzity, které je třeba všemi možnými způsoby ve vzdělávání objasňovat a podporovat. A právě cizojazyčná výuka je uváděna jako jeden ze stěžejních vzdělávacích oborů, v nichž je třeba cizí i vlastní kulturu vysvětlovat a rozvíjet.

Hlavním předmětem disertační práce jsou lidové pranostiky, proto i druhá část teoretického oddílu je věnována obecným poznatkům o lidových pranostikách, jejich pojetí v jednotlivých kulturách, vzniku, významu, klasifikaci, formálním a obsahovým rysům. Tyto teoretické poznatky jsou pak dále rozvíjeny v části praktické.

Hlavním cílem disertační práce bylo zjištění, zda jsou lidové pranostiky využitelné pro utváření komunikativní kompetence ve výuce cizích jazyků, případně jakým způsobem. Lidové pranostiky disponují obrovským kulturologickým potenciálem, zrcadlí se v nich nejen geografické, ale i společenské podmínky, pranostiky vypovídají o kulturních tradicích, společenských hodnotách, historii národa, poodhalují jazykový obraz světa.

V praktické části byly české, ruské a německé pranostiky roztrženy podle formálních a obsahových kritérií a vzájemně porovnány. Na základě analýzy byly potvrzeny obě základní hypotézy o podobnosti lidových pranostik, jak mezi ruštinou a češtinou, tak i mezi němčinou a češtinou. Analogie mezi pranostikami vyplývají především ze dvou základních faktů, jednak všechna tři společenství byla založena na zemědělském způsobu života, a proto měly pranostiky pro obyvatelstvo velký význam, jednak všechna tři společenství byla založena na křesťanské tradici, ač v různých podobách (římsko-katolické, luteránské či pravoslavné).

Blízkost lidových pranostik pramení také z jejich samotné podstaty, na základě určitých přírodních ukazatelů je předpovídáno nadcházející počasí nebo úroda, případně jsou stanovovány určité technologické postupy pro práci v zemědělství. Přírodní cyklus či životní projevy rostlin a živočichů jsou však všude stejné nebo podobné (rozdíly se objevují pouze v závislosti na klimatických podmínkách teritorií), proto je zřejmé, že i pranostiky musí být zákonitě velmi blízké, což analýza potvrdila.

Zajímavý je i pohled na uplatnění vlastních jmen v pranostikách, zejména tedy konkrétních svatých nebo jednotlivých církevních svátků. Na základě analýzy tohoto hlediska můžeme vysledovat význam jednotlivých svatých či svátků pro příslušná kulturní společenství. Z analýzy vyplývá, že u všech tří národů hrají v pranostikách dominantní úlohu klíčové postavy křesťanské víry: Panna Marie, Ježíš Kristus nebo Jan Křtitel. Lze tvrdit, že čím více pranostik se k jednotlivým svatým váže, tím větší význam má pro danou společnost a její náboženské představy. V pranostikách jednotlivých kultur lze najít i řadu národních či místních svatých, o nichž se pranostiky jiného jazyka nevyjadřují vůbec nebo pouze výjimečně.

Co se týče formálních znaků lidových pranostik, lze tvrdit, že české, ruské i německé pranostiky mají v tomto ohledu mnoho společných rysů, jedná se především o jejich podmínkovou strukturu v podobě různých typů úplných či neúplných souvětí podřadných s větou vedlejší příslovečnou podmínkovou, najít můžeme však i řadu jiných typů souvětí. Dalším typickým znakem je jejich rýmovaná nebo dokonce rytmizovaná struktura, přičemž

nejintenzivněji tohoto prostředku využívá němčina, v ruštině jde naopak spíše o doplňkový prostředek, v ruštině je nejvýznamnějším výrazovým prostředkem dativní struktura s předložkou «к ...». K dalším formálním znakům patří různé básnické prostředky, jako jsou metafory nebo personifikace, slova zastaralá nebo v původním významu či rozkazovací způsob, který je typický pro pranostiky hospodářské s významem doporučení nebo návodu.

Obsahové i formální blízkosti lze vhodně využívat i ve výuce cizího jazyka, zejména v podobě různých jazykových her nebo fonetických, gramatických a lexikálních cvičení, jejichž náplň je však kulturně nosná a může vyvolávat další diskuse o cizí a vlastní kultuře. Konkrétní náměty pro výuku ruštině a němčině jsou uvedeny v poslední části disertační práce.

Disertační práce si rovněž kladla za cíl zhodnotit aktuální stav uplatňování kulturologického materiálu v učebnicích cizích jazyků. Analýza bohužel nepotvrdila hypotézu, že učebnice odpovídají současným požadavkům i z hlediska kulturologických aspektů. Na základě zkoumání osmi učebních souborů (čtyř pro výuku ruštiny a čtyř pro výuku němčiny) bylo zjištěno, že ne všechny učební soubory vedou soustavně k utváření sociokulturní kompetence, velké nedostatky v tomto směru byly zjištěny dokonce u tří souborů pro výuku němčiny. Naopak u dvou souborů pro výuku ruštiny lze hovořit o systematickém formování sociokulturní i interkulturní kompetence. Nelze však tvrdit, že by v ostatních souborech kulturologické odkazy nebyly vůbec, ale pokud se objevují, tak pouze spíše jako doplněk či ilustrace, nikoli funkčně a s cílem hlubšího zamyšlení se nad určitým společensko-kulturním jevem. Z analýzy učebních souborů jasně vyplývá, že v implementaci kulturologického materiálu do cizojazyčných učebnic jsou dodnes ještě značné rezervy a je třeba se touto problematikou dále zabývat zejména v rovině praktického využití.

Lidové pranostiky mají vysokou kulturologickou hodnotu a navíc práce s nimi může být velmi podnětná i motivující pro rozvoj komplexních vztahů k jazyku a s ním spjaté kultuře. Jejich využitelnost ve výuce ruštině a němčině je poměrně široká, vzhledem k jejich obsahové a formální blízkosti s češtinou mohou být z tohoto důvodu využívány i v počáteční fázi výuky zejména v podobě jazykových her, ale mohou se stát i náplní fonetických, gramatických či lexikálních cvičení s kulturologickým podtextem. S jistotou lze tedy tvrdit, že lidové pranostiky v cizojazyčné výuce svoje místo rozhodně mají a možností jejich praktického využití existuje celá řada.

SEZNAM VYBRANÉ POUŽITÉ LITERATURY

- *Kulturologické aspekty vyučovania ruského jazyka a literatúry*. Nitra : Edícia Vysokej školy pedagogickej v Nitre, 1996.
- MUNZAR, J. *Medardova kápě aneb pranostiky očima meteorologa*. Praha : Horizont, 1985.
- PASTYŘÍK, S. Znovu ke slovanským pranostikám. In *Dialog kultur II: sborník příspěvků z vědecké konference v Hradci Králové 12. 11. 2002*. Ústí nad Orlicí : Oftis, 2003, s. 57-61. ISBN 80-86042-77-4.
- PRŮCHA, J. *Interkulturní komunikace*. Praha : Grada, 2010. 200 s. ISBN 978-80-247-3069-1.
- RIES, L., KOLLÁROVÁ, E. *Svět cizích jazyků DNES*. Bratislava : Didaktis, 2004. 188s. ISBN 80-89160-11-5.
- *Společný evropský referenční rámec pro jazyky*. 1.české vyd. Olomouc : UP, 2002. 267s. ISBN 80-244-0404-4.
- VAŠKŮ, Z. *Velký pranostikon*. 1.vyd. Praha : Academia, 1998. 375 s. ISBN 80-200-0650-8.
- ВЕГВАРИ, В. Сопоставительное лингвострановедение как встреча двух языков и двух культур. *Русский язык за рубежом*, 1995, н. 2/3, с. 137-139. ISSN 0131-615X.
- ВЕРЕЩАГИН, Е.М., КОСТОМАРОВ В.Г *Язык и культура*. Москва : Русский язык, 1983.
- ВЕРЕЩАГИН, Е.М., КОСТОМАРОВ В.Г *Язык и культура : лингвострановедение в преподавании русского языка как иностранного*. 4 изд. Москва : Русский язык, 1990. 247 с. ISBN 5-200-01076-4.
- ГРУШКО, Е.; МЕДВЕДЕВ, Ю. *Энциклопедия русских примет*. Москва : ЭКСМО – Пресс, 2000. 411 с. ISBN 5-04-004217-5.
- КАРАТОВ, С. Ф. *Гадания. Заговоры. Приметы*. Москва : ОЛМА-ПРЕСС Образование, 2006. 480 с. ISBN 5-94849-867-0.
- МИРОЛЮБОВ, А. А. Культуроведческая направленность в обучении иностранным языкам. *Иностранные языки в школе*, 2001, č. 5, s. 11-14. ISSN 0130-6073.
- НИКИТИНА, С.Е. *Устная народная культура и языковое сознание*. Москва : Наука, 1993. ISBN 5-02-011106-6.

- СТЕПКИНА, О. В. *Месяцеслов. Традиции, обычаи, приметы и советы на каждый день*. Москва : РИПОЛ классик, 2008. 768 с. ISBN 978-5-386-00212-1.
- СЫСОЕВ, П.В. Культуроведческая направленность в обучении иностранным языкам. *Иностранные языки в школе*, 2001, н. 5, с. 11-14. ISSN 0130-6073.
- ТАО, Ч. Языковая картина мира и её выражение в русских приметах. *Русский язык за рубежом*, 2002, џ. 2, с. 104-107.
- GERHARDS, J., HÖLSCHER, M. *Kulturelle Unterschiede in der Europäischen Union*. 2. Aufl. Wiesbaden : VS Verlag für Sozialwissenschaften, 2006. 318 s. ISBN 13-978-3-531-34321-1.
- GERLACH, W. *Das neue Lexikon des Aberglaubens*. Frankfurt am Main : Eichborn, 1998. 252 s. ISBN 3-8218-0469-6.
- HACKL W., LANGNER M., SIMON-PELANDA H. Landeskundliches Lernen. *Fremdsprache Deutsch*. 1998, N. 1, Heft 18, s. 5-12. ISSN 0937-3160.
- MEIJER, D., JENKINS, E. Landeskundliche Inhalte – Die Qual der Wahl? *Fremdsprache Deutsch*. 1998, џ. 1, Heft 18, s. 18-25. ISSN 937-3160.
- BYRAM, M. Intercultural Communicative Competence: the Challenge for Language Teacher Training. In In MOUNTFORD, A., WADHAM-SMITH, N. *British Studies : Intercultural Perspectives*. Essex : Longman, 2000, s. 95-102. ISBN 0-582-42962-5.
- PORTO, M. Integrating the Teaching of Language and Culture. In MOUNTFORD, A., WADHAM-SMITH, N. *British Studies : Intercultural Perspectives*. Essex : Longman, 2000, s. 89-94. ISBN 0-582-42962-5.

PUBLIKACE AUTORKY K PROBLEMATICE

- HAVELKOVÁ, L. Народные приметы как средство познания культуры на уроках иностранного языка. In *Фразеология, познание и культура*. Белгород : Изд-во БелГУ, 2010, т. 2, s.359-363. ISBN 978-5-9571-0402-8.
- HAVELKOVÁ, L. Применение народных примет на уроках иностранных языков в связи с формированием коммуникативной компетенции учащихся. In GUZMÁN TIRADO, R.; SOKOLOVA, L.; VOTYAKOVA, I. (eds.) *La lengua y literatura rusas en el espacio educativo internacional : estado actual y perspectivas*. Granada : Univesidad de Granada, 2010, Tomo 1, s. 378-381. ISBN 978-84-8041-144-8.

- HAVELKOVÁ, L. Kulturologické aspekty učení cizími jazyky a jejich realizace v učebnících ruského jazyka jako cizího. In *Materiály Mezinárodního mládežnického vědeckého fóra LOMONOSOV-2010* : Sekce «*Filologie*». Moskva : MAKCS Press, 2010, s. 6-8. ISBN 978-5-317-03197-8.
- HAVELKOVÁ, L. Lidové pranostiky v kontextu kulturologických aspektů učení cizích jazyků. In *XXIII. Ročník KřMF. Moderní filologie na Prahu třetího tisíciletí. : Vybrané přednášky z konference k 100. výročí založení KřMF*. Pelhřimov : Kruh moderních filologů a Jihočeská univerzita, 2010. s. 115-124. ISSN 0577-3768, ISBN 978-80-7394-256-4.
- HAVELKOVÁ, L. Ruské a české lidové přísloví a jejich význam v učení cizími jazyky. In *Materiály XVI Mezinárodní vědecké konference studentů, aspirantů a mládežnických vědeckých pracovníků «Lomonosov»* : Sekce «*Filologie*». Moskva : MAKCS Press, 2009, s. 189-191. ISBN 978-5-317-02775-9. 100%
- HAVELKOVÁ, L. Vztah jazyka a kultury z hlediska jeho významu pro komunikaci. In *Rossica Olomucensia XLVIII : Sborník příspěvků z mezinárodní konference XX. Olomoucké dny rusistů*. Olomouc : UP, 2009. s. 69-72. ISBN 978-80-244-2515-3.
- HAVELKOVÁ, L. Ruské a české lidové přísloví (srovnání přísloví dvou z hlediska jejich původu příbuzných kultur a jejich významu při učení cizími jazyky). In *Caudernos de Rusística Española*. Granada : 2007, № 3. ISSN 1698-322X.
- HAVELKOVÁ, L. *Sémantická hlediska českých, ruských a německých pranostik ve srovnání*. Praha : Didaktické studie, 2011. – v tisku
- HAVELKOVÁ, L. *Využití formální a obsahové blízkosti pranostik ve výuce cizího jazyka*. Hradec Králové : UHK, 2011. Příspěvek na konferenci Dialog kultur 2011 – v tisku.
- HAVELKOVÁ, L. *Lidové pranostiky jako odraz národní kultury: srovnání českých, ruských a německých pranostik*. Salzburg, 2010. Příspěvek na konferenci m*OST 2010 – v tisku.